

BEVEZETÉS.

Mészáros Ignác életé és művei.

Az író, kinek leghíresebb és a maga idejében közkedveltségű, sőt némileg — hazai regényirodalmunk terén — úttörő művét e kötetben új kiadásban veszi a magyar közönség, nem tartozik irodalmunk nagy vagy nevezetes alakjai közé. Hiszen eredeti művet nem is ismerünk tőle, s németből átdolgozott két regénye — a *Kártigám* és *Montier asszony levelei* — is feledésbe mentek már, mint szerzőnk harmadik, a gyakorlati élet igényeinek kielégítésére szánt műve — a *Magyar Szekretarius* — is. De tény, hogy a Mészáros által hazai irodalmunkba átültetett *Kártigám* megnyitja a magyar regény történetét; — tény, hogy e mű a kortársak nagy tetszésében részesült; — és tény, hogy Mészáros hazai nyelvünknek, főleg a prózai stílus nyelvének fejlődésére is befolyással volt. E tények, úgy hiszem, eléggé indokolják azt, hogy ez írónkkal is behatóbban foglalkozzunk és hogy leghatásosabb, irodalom- és nyelvtörténeti szempontból legfon-

tosabb művét a mai olvasó közönségnek is újra hozzáférhetővé tegyük.

I.

Mészáros Ignác életéről igen keveset tudunk, s magam is minden utánjárással sem voltam eddig képes, ismereteink öregbítésére sok új anyagot lelteni. Eddigi életrajzírói még halála évét sem tudják, — életének ismeretes adataira vonatkozólag pedig mindnyájan *egy* forrásból merítenek.

Ez Horányi Elek ismeretes műve: *Memoria Hungarorum et provincialium scriptis editis notorum, Viennae, II, 1776, pag. 607*, melynek szerzőnkre vonatkozó czikkét Danielik József (*Magyar írók élete. II, 1858, 197. l.*) következőleg vette át: „Született 1721. Pozsonymegyében, a Csallóközben. A gymnasiumi tanulmányokat Pozsonyban, a bölcsészetiakat Győrben végezte; Bécsben pedig a jogtudományok és német nyelv megtanulása végett időzött. Iskolái bevégeztével előbb a gróf Batthyányi család kegyes alapítványai actuarius, majd gróf Batthyányi József kalocsai érsek titkára lőn. Később Budán magányban élván, az irodalomnak szentelé idejét». Danielik, illetőleg Horányi ez adatait átveszik Wurzbach (*Biographisches Lexicon des Kaiserthums Oesterreich, XVII, 1867, 456. l.*) és mások.

Némelyek ennyit sem tesznek; a Szt.-István-társulat nagy encyclopaediája pl. egyszerűen föl sem említi a *Kártigám* szerzőjét.

Magam ez adatokat csak annyival bővíthetem, hogy Mészáros Ignác Felső-Báron¹ született és hogy 1800. november 21-én meghalt Budán.²

Mészáros Ignác saját nyilatkozata szerint (könyveinek előszóiban) sokat írt, illetőleg talán csak sok munka tervével járt. A nyilvánosság elé mindössze három könyve került, melyek közt az első kettő németből dolgozott regény, a harmadik gyakorlati magyar «levelező».

¹ Ipolyi Árnold (a *Vasárnapi Ujság* 1858-dik évi folyamában megjelent) *Csallóközi képek* című érdekes útirajzaiban (a 99. lapon) megjegyzi Bár vagy Felső-vagy Bodó-Bár helységről, hogy «a hány régibb úri laka van e kis falunak, annyi nevezetes férfit, tudóst és író-t nevez. Már a XIV. században mint birtokosa nevezetik egy *Literatus*, tudós pozsonyi kanonok. Itt lakott hazánk legnagyobb történetírója *Istvánffy Miklós* alnádor is, neje, született Bót Erzsébet, jószágán . . . Az itteni egykori Amadé-kastélynak disze báró *Amade László* múlt századi költőink egyik legkedvesbike volt. . . . Itt lakott s itt írta *Kártigám*-ját Mészáros Ignác is a múlt században».

² A halottas könyv szerint: 72 éves korában. De akkor nem 1721-ban, hanem 1728-ban született volna. Hol lappang itt a hiba? Valószínűleg a halottas könyvben, mely az elhaltak életkorát több esetekben adja — hozzávető meghatározások alapján — hibásan.

II.

1. Buda várának visszavételekor a keresztények fogságába esett egy Kártigám nevű török kisasszonynak ritka és emlékezetes történeti, melyeket némely különös feljegyzésekből magyar nyelvbe foglalta Bodó-baári és Nagy-lútsei Mészáros Ignác. Pozsonyban Landerer Mihály betűivel. 1772. 8°, 6 számozatlan lap előljáró beszéd és 415 l.

Az előszó — mely „költt a régi Magyaroknál Arany Kertnek neveztetett Tsalló-Közben, Fel- vagy Bodó-Baár nevű helységben, 1772“ — nem szól a mű forrásáról. Mészáros hangsúlyozza az ily munkáknak tanulságos voltát, a mi őt arra bírta, hogy e történetet «magyar nyelvbe foglalná». E munkán ő (teszi hozzá) annál nagyobb bátorsággal munkálkodott nemzetének mulatóságos hasznára, mivel «e jelenlevő Historia sem botránkozásra vezérlő beszédeket, sem, mint némelyeknek szép színekkel felruházott írásiban lappangani szokott, valami alattomban való mérget nem foglal magában».

Toldy³ a magyar regényirodalom élére állítja ezen — nem fordításnak vagy átdolgozásnak — hanem (a kornak e tekintetben a mienktől igen eltérő szokása szerint) eredetinek fel-

³ A magyar költészet története, 2. kiadás, 1867. 445. lap.

lépett művet, és, nézetem szerint, igen helyesen a regény erkölcsi eszméjében és irányában találja népszerűségének főokát. Hozzá tehetne volna a cselekvény kalandos tarkaságát, a nyelv és előadás új szépségét⁴ és (legalább a történet bevezetésében és az elbeszélés némely mellékes részleteiben) hazafias, nemzeti tárgyát. «Ez az erkölcsi irány, a nálunk új hang, mely a műben uralkodott (mondja Toldy) s a költészetet az élethez kötötte, nemcsak a családokba szolgált útlevélül a könyvnek, hanem a fiatalság szívéig is, s nem volt magyar leány, mely ne szégyenlette volna *Kártigámot* nem ismerni, s mely annak szomorú énekeit ne dalolta volna . . . Így *Kártigám* négy kiadásban,⁵ egy embernyomon keresztül a legkedvesebb olvasmány volt».

A regény nagy elterjedéséről és népszerűségéről más bizonyítékaink is vannak. A mult

⁴ «Mészáros Ignác a maga *Kártigám*-jában 1769 táján elkezdé a magyarokat arra szoktatni, hogy írásaikban semmi idegen szót meg ne szenvedjenek», írja Kazinczy Ferencz Szentgyörgyi Józsefnek, levelei 27. lapján. «Jó szándék (teszi hozzá); de nem kellett volna ott megállani, hanem észrevehetetlen módon kellett vala bővítenünk a nyelvet».

⁵ Az első Pozsonyban 1772, a második Pozsonyban és Kassán 1780, a harmadik Pozsonyban 1795; a negyedik Kolozsvárt 1778. Az első kiadás se a címlap mellett képet, se a daloknál kótákat nem tartalmaz. Az 1780-iki és 1795-iki pesti kiadásoknál címkép és kóták vannak. A kolozsvári kiadást nem láthattam.

század végén, a jelennek elején ismételve bukkant a magyar irodalomtörténet buvára *Kártigám* nyomdokaira. »Megjelene *Kártigám*» írja Kazinczy Ferencz egyik önéletrajzi töredékében,⁶ »az egész világ azt olvasta, s philosophiát tanuló ifjaink ebben lelék örömeiket». A regény híre pedig és »*Kártigám* kisasszony» emléke elég elevenen maradtak fönne egészen a jelenkorig.

Toldy egyszerűen németből áttétetettnek mondja a regényt. »Az álnevű szerző Menandernek nevezi magát (teszi hozzá egy jegyzetben), s munkája Frankfurt és Lipcsében jelent meg 1723-ban». Hogy Toldy e megjegyzést honnan vette, vajon ismerte-e a regény német eredetjét, összehasonlította-e a magyar művet az eredetivel — mind erre nem tudok válaszolni. Tény, hogy Toldy a német regény czímét nem közli, hogy a magyar és német földolgozás viszonyáról nem szól, hogy az eredetire egyáltalában nem reflektál. Azóta sem törődtek a regény eredetijével.

Legujabban Halász Ignác tett említést a *Kártigám*-ról, még pedig egy kissé sajátságos módon. *Kármán József* című csinos tanulmá-

⁶ Kazinczy levelezése Kisfaludy Károlylyal és ennek körével, kiadta Kazinczy Gábor, Pest, 1860. 60. l.

Petőfi is jól ismeri regényünket: *Kedves vendégek* cz. humoros költeményében mondja a mamáról:

Könyvtára van szobája ablakán,
A könyvtár álsze Szégyárt, Kártigám.

nyának (Budapest, 1878) 22. lapján kedve kerekedik, a regény idegen eredetijét egyenesen koholmánynak nyilatkoztatni. A jegyzetben (i. h.) még elég óvatos. Kijelenti, hogy Menander regényét nem ismeri; «de annyi bizonyos (teszi hozzá), hogy Mészáros semmikép se fordította, hanem, ha már van köze hozzá, legfőlebb átdolgozta ezt a munkát». A szövegben azonban ez óvatosságát teljesen elhagyja, és azért mondja a *Kártigám*-ot figyelemre méltónak, mert „az a legelső kísérlet az eredeti magyar prózai regényírás terén.” Kéőbb is folyton Mészáros eredeti, önálló művének tekinti a regényt.

Pedig mégis csak igaza volt Toldynak; a német regény valóban megvan, csak hogy nem tudnak róla. Nekem sikerült a német munka címét kifürkészni és a művet magát a berlini királyi könyvtár szívésségéből láthatni és a magyar átdolgozással összevethetni. Pontos címe a következő:

Der unvergleichlich schönen Türkin wunder-same Lebens- und Liebes-Geschichte. Zur angenehmen Durchlesung aufgezeichnet von Menander. Zu finden in der Franckfurter und Leipziger Messe. An. 1723. A címlap mellett egy török nő képe,⁷ 8°, 4 számozatlan lap előszó és 375 l.

A német munkáról nem tud egyetlen német

⁷ De egészen más, mint a magyar kiadásokban; amott mellkép, itt teljes alakban.

irodalomtörténetíró sem. Csak *Weller Emil* tesz róla említést az álnevű szerzők szótárában (*Index Pseudonymorum*, Leipzig, 1862, 211. l. ki *Menander* neve alatt még a következő két munkát említi föl:

Poetisch irrende Welt oder deutsche Gedichte, 1705.

Die Römerin Clotildis, 1722.

Az álnevet *Weller* nem tudja megmagyarázni, bár egy helyütt azt állítja, hogy *Menander* a. m. *D. C. Walther*, a nélkül, hogy ez utóbbiról többet szólna.⁸

A *Kártigám* cselekvénye néhány rövid vonásban foglalható össze. Kartigám egy török pasa leánya, ki Buda várának visszavételekor egy franczia grófnak, Andrónak, ki a brandenburgi segédcsapatokkal jött Buda alá, esik fogságába. Andró gróf a győzedelmes háború élő emléke gyanánt viszi magával Párisba a szép török leányt, ki itt megkeresztelkedik, Krisztina nevet nyer s rövid idő múlva szépsége, helyes viselete, erénye és szerénysége által az előkelő világ kedvenczévé válik. Egyszer XIV. Lajos királylyal

⁸ Mellesleg megemlítem, hogy részemről *Menander* regényét nem tartom német eredeti munkának, hanem azt hiszem, hogy az egy franczia művön alapszik. Talán sikerül ezt kutatásaim folytatásában be is bizonyítanom. A dolog ezen oldala különben annyiban kevésbé fontos, mert *Mészáros maga* (l. alább *Montier leveleit*) kétségtelenül a német munka után dolgozott.

találkozik a versaillesi parkban. A nagy fejedelemlennek, ki sorsáról kérdezi Krisztinát, annyira megtetszik a nemes hölgy, hogy rögtön grófi méltóságra emeli. Ugyanekkor megérkezik Párisba, nővére nyomát követve, Kártigám testvérébátyja Akmet, ki ezentúl Krisztina hű társa marad. Versaillesben megismerkedik Kártigámmal Tuszanói Sándor herceg is, ki annyira megszereti a grófságra emelt török leányt, hogy kezét kéri. Krisztina viszont szereti a kitűnő kérőt, s így menyasszonyává lesz, azonban — mert Sándor herceget más előkelő nők is szeretik — csak sok ármány, viszontagság és kaland után sikerül végre boldog hitvesévé lehetni.

A regény értékét a kor egyrészt a kalandos történetben magában, másrészt az elbeszélés határozottan tanító, moralizáló irányában látta. Csodálatosnak és érdekfeszítőnek tetszett a történet, melyben egy szegény, fogságba esett török leány grófi méltóságra jut és egy sokaktól szeretett herceg hitvesévé lesz; — és e szerencsét Kártigám, a költő előadása szerint, egyedül érényének, szép jellemének, hűségének és jóságának köszönhetette. A mi ízlésünket sérti az írónak e túlságosan hangsúlyozott erkölcsi, tanító iránya; — a XVIII. század, melynek e regény terméke, épen ebben találta ez elbeszélésnek értékét.

Nem elégíti ki a mi ízlésünket a cselekvény maga sem, mely sok tekintetben igen valószínűtlen, az elbeszélés módja sem, mely nagyon szé-

les és vontatott, végre a jellemzés sem, mely egyedi, életteljes alakok helyett, csak személyesített tulajdonságokat nyújt. S mind a mellett érdekekkel olvashatjuk e könyvet, mely anyáinkat lelkesítette, melynek dalait az egész országban énekelték, s melyet még egy félszázad előtt is nagyra becsültek legjobbjaink is. A mit ily munkák olvasásánál kifogásolhat fejlettebb ízlésünk, azt búsásan pótolja az e művekhez fűződő irodalom- és művelődéstörténeti érdek.

Mészáros pontosan, néha szóról-szóra, sokszor bővebben, az eredetinek kifejezéseit több szóval, képpel, hasonlattal kiczifrázva adja vissza a német regényt. Csak három pontban jár el nagyobb önállósággal:⁹ 1. A munka bevezetése a magyar író műve; 2. a munka befejezése előtt közbeszó Mészáros egy epizódját, mely a cselekvény kikerekítésére szolgál és Menandernél nem található;¹⁰ végre 3. szabadabban, nagyrészt igen szabadon jár el az elbeszélésbe beleszótt költemények lefordításában, illetőleg áldolgozásában, — sokszor a magyar szöveg határozott előnyére. A magyar költemények nemcsak rövidebbek, hanem részben igazabbak, költőibbek is, mint a német eredetiek.

A magyar fordító művét nem szabad igen

⁹ A pontos kimutatást a kötet végéhez csatolt jegyzetekben adom.

¹⁰ Mészáros ez önálló két részletben bővebben és melegebben szól hazánkról.

szigoru mértékkel mérnünk. Hiszen úttörő volt előtte épen nem vagy alig járt ösvényen. Szépprózáink, mint minden nemzetnél, sokkal később jutott nagyobb virágzásra, mint költői stílusunk. Mészáros nyelvét sokszor fogjuk darabosnak, néha ízetlennek, itt-ott idegenszerűnek találni, — de általában, tekintve műve nagy nehézségeit, szép eredménnyel tette át a német elbeszélést nyelvünkre, melynek prózai stílusát *Kártigám* tetemesen fejlesztette. Ebben van történeti értéke, a kor tetszésében van történeti érdeke; — e kettős jelentősége maradandó helyet biztosít e könyvnek a magyar irodalom, nyelv és műveltség fejlődése történetében.

III.

2. *Montier asszonynak a maga leányával elférjezett *** Mark-grófnéval közölt tanulságos igen jeles és mindenféle uri rendnek nemes mulatására nagyon alkalmas levelei. Németből magyarázta Bodó-Baári és Nagy-Lutséi Mészáros Ignác, Pesten Trattner Mátyás betűivel, 1793, 8°. VI számozatlan lap «Rövid emlékeztetés» és «Elöl boesátott tudósítás a következő levelekről», és 320 lap. Végül «Emlékeztetés» a sok sajtóibáról, és három oldal «a nyomtatásban esett ibák».*

E könyvről csak Danielik és Wurzbach tesz-

nek említést; ez utóbbi egyszersmind azon véleményének ad kifejezést, hogy Mészáros e németből fordított könyvének eredeti forrása valószínűleg *Françoise d'Issembourg d'Happoncourt de Graffigny* (szül. 1694. Nancyban, megh. 1758) asszonynak *Lettres d'une péruvienne* című ismeretes könyve volt, mely szerint 1749-ben jelent meg először s később egy *Lettres d'Aza* című toldalékkal (melynek szerzője *Lamarche Courmont* volt) új meg új kiadást nyert s németre is lefordíttatott. Mészáros (Wurzbach szerint) ilyen bővített német fordítás után dolgozott volna.

Ez oly furcsa nézet, hogy egy kissé bővebben kell tárgyalnom.

Graffigny asszony igen ismeretes író, ki a dráma terén is működött (*Oeuvres de théâtre*, Paris, 1766); egyik művét: *Cénie, pièce en V. actes*, Paris, 1751,¹¹ Lessing is ismerteti a *Hamburgi dramaturgia* 22. és 53. darabjában, ki — elég érthető gúnynyal — igen jó (*vortrefflich*) drámának nevezi, melynél csak kevés predikációt becsülhet többre.

Mint regényíró 1745-ben lépett fel a *Recueil de ces Messieurs*-ben *Nouvelle espagnole* cz. elbeszélésével, mely tetszést aratott. Leghíresebb és

¹¹ Ugyanezen évben másodszor is jelent meg *mise en vers par Montier des Longs Champs*. Graffigny asszony összes művei Párisban 1787-ban jelentek meg négy kötetben. Új kiadásuk 1821.

igen elterjedt műve voltak a *Lettres d'une péruvienne*, Paris, 1747, mely a XVIII. században még három kiadásban (1749, 1751 és 1798) és csakhamar angol (1775), olasz (1759), spanyol (1823) és német fordításokban (1801, *Zilia* cím alatt) is jelent meg.

Graffigny¹² asszony e híres regénye, (mely némelyek véleménye szerint a legrégibb francia regény levél-alakban) Montesquieu egyik legszellemesebb műve, a *Lettres persannes* befolyása alatt (illetőleg mintájára) keletkezett, de sokkal inkább megközelíti a mai regény alakját, mint Montesquieunek egészen más czélu irányműve. A *Lettres d'une péruvienne* (előttem egy Avignonban An. XI. [t. i. 1803.] megjelent kiadása fekszik) rövid tartalma a következő: A perui leány, ki a regény hőse, Zelia, az Inkának (perui fejedelemnek) menyasszonya. Épen összekelésök napján elrabolják őt a spanyolok; a hajó azonban, mely Európába evez, a francziák hatalmába kerül. Párisból, a hová viszik, leveleket ír vőlegényének, melyekben az európai szokásokat (Montesquieu szellemében) leírja és bírálgatja. (Nem szükséges hangsúlyoznom, hogy a kor szokásainak bírálatával foglalkozó levelek képe-

¹² Mellesleg megemlítem, hogy ugyanezen Graffigny asszony szerzője azon, mindenféle mendemondában és kétes értékű hírben gazdag könyvnek, melyet Dubois de Carouge csak 1820-ban adott ki e címmel: *Vie privée de Voltaire et de Madame Duchâtelet*.

zik a könyv lényeges részét, s hogy a kortársakat épen ezek hódították meg.) Ez alatt a francia hajó parancsnoka megszerette Zeliát, de nemes gondolkodásánál fogva elősegíti összejövetelét az inkával, ki menyasszonyát keresve Spanyolországba érkezett. A perui fejedelem azonban azalatt már megváltoztatta hajlamát és vallását, úgy hogy Zelia szabad, de végre sem fogadja el a francia hajóparancsnok kezét. (A cselekvény kikerekítése legkisebb gondja volt a szerzőnek.)

E rövid tartalom is elegendő lesz arra, hogy olvasóim, ha még egyszer elolvassák Mészáros könyvének fent pontosan közlött címlapját, minden tévovázás nélkül fölismerjék, hogy *e két könyvnek egymáshoz legkisebb köze sincsen.* — Wurzbach könyve annyira el van terjedve és — általában méltán — az alaposság és megbízhatóság oly hírében áll, hogy e sajátyszerű nézetének czáfolatát, ha egy kissé hosszadalmas lett is, mégis elmulaszthatatlannak tartottam.

Wurzbach nézete annál sajátyszerűbb, mert Mészáros e könyvének forrása nem is oly nagy ritkaság. Elöttem a következő kiadásban fekszik:

*Lettres de Madame Du Montier à la Marquise de *** sa fille, avec les réponses. Où l'on trouve les leçons les plus épurées et les conseils les plus délicats d'une Mère, pour servir de règle à la Fille, dans l'état du Mariage; même dans les circonstances les plus épineuses; et pour se conduire avec religion*

*et honneur dans le grand Monde. L'on y voit aussi les plus beaux sentimens de reconnaissance, de docilité et de déférence d'une Fille envers sa Mère. Francfort et Leipsic, chez Knoch et Eslinger, MDCCLVII, 8° 415 lap.*¹³

A német fordítás, melyet én eddig nem ismerek, két kiadásban jelent meg:

*Der Frau du Montier lehrreiche Briefe an ihre Tochter, die Marquise von M***, nebst den darauf ertheilten Antworten. Frankfurt am Main, 1771 és 1784, 8°, 2 kötet.*

A munka szerzőjéről, a legszorgalmasabb kutatás daczára sem tudhattam meg semmit.¹⁴

Mészáros a «Rövid emlékeztetésben» maga mondja el e könyv ezélját. «Kártigámnak történeti (így írja) oda példáznak voltaképen, minő okossággal kell a hajadon személynek egy férfival való ismeretségbe, szeretetbe és házasságba ereszkedni. Mindennek mestere, a természet, ugyan a két nemet egymásnak rendelte, és az Isten is egymás számára teremtetete; de az emberi állatban eszes lelket adott, hogy tudnia illik a természete indulatit tudja észszel kormányozni és az igaz földi szerencsével, mely az egyértelmű, hű, jó s okos házasságban gyakrabban találtatik, egyenlő ékes varrásba bevirágoztatni.

¹³ E regény első kiadása 1756-ban jelent meg.

¹⁴ L. az *Egyetemes Philologiai Közlöny* III. évfolyamában (1879) a 232-dik lapon: *Ki volt Montier aszszony?*

Ha egy dologban az embernek fel kell szemét, eszét nyitni, bizonyára kell élete párjának keresésében, hogy egyik vagy másik, vagy mind a ketten meg ne csalatkozzanak; mert ha egyszer házasságba lépven, egymásnak magokat lekötözték, itt vagyon azután az a pont, melyben az eddig élt madári szabadságok megszűnnek s azok helyébe szoros kötelességek következnek. És ugyanazon kötelességeket akarom én itt Montier asszony leveleiben előadni, melyekkel házasságba lépett egy személy (ha az Istent mindenkor úgy szemei előtt viseli, mint e könyvben megírt ifju Mark-Grófné viselte) férjéhez való okos magaviselése által igaz földi szerencsáját lelki vigasztalásával együtt szerezheti. Éljen hasznodra, ékes nemű olvasó! azon tanácsokkal, melyeket ez eredete szerint ugyan franczia könyvecskében találasz, és fogod tapasztalni, hogy azok a te szívedet és elmédet sokféle előkerülendő környülményekben megkönnyebbitik és tégedet az okos világ előtt becsületbe öltöztethetnek.»

A munka keretje elég egyszerű. Montier kisasszony régi zászlós, de szegény családból származott. Kötő anyja a legnagyobb gonddal nevelte. «Nem is esett porba pecsenyéje; mert Montier kisasszony már tizenhatsz esztendőskorában oly élemedett észszel és magaviseléssel bírt vala, melyhez hasonlót jó darab földről összekerekedett jeles társaságokban is és több esztendőknél forgásával is találni ritka madár».

Egyszer a *** Mark-Gróf, ki Montier ur ifjúsági barátja volt, ennek háza közelében fölfordult kocsijával és kifíczámitotta a lábát. E miatt tizennégy napig feküdt Montier házában, megismerkedett a kisasszonynyal, megszerette és nőül vette. Az anya épen akkor «törvényes pörének folytatása miatt» távol volt. A grófnak rögtön haza kellett sietnie s magával vitte fiatal hitvesét is, ki a távolba ment, mielőtt anyja hazatért. (Ily valószínűtlenségek nem igen bántották a múlt században sem az írókat, sem a közönséget.) A Mark-grófné azonban annyira szerette és tisztelte anyját, hogy neki mindent elbeszél s tőle mindenben tanácsot kért. Levelezésük (mindössze 66 levél) képezi a könyv tartalmát és — természetesen — valódi érdemét és célját. Nem regény ez, bár nem hiányzanak belőle a regényszerű elemek sem: a Mark-gróf hűtlen lesz és a Mark-grófné kegyét férjének egyik barátja keresi. De minden jól végződik, az anya bölcs tanácsai segítségével. A cselekvény azonban laza és mellékes; látszik, hogy a szerző csak tanító leveleinek kerete gyanánt tekintette és használta.

IV.

3. *Minden esetekre elkészült Magyar Szekretarius, ki örvendetes és szomorú, bajos és peres, s külömb külömb más környüldállásokban és alkalmok-*

ban naponkint elő kerülő leveleknek irására némely elkészítettett példákat közönségessé téssen. Ki-bocsátotta Bodó-Baári és Nagy-Lutséi Mészáros Ignácz. Pesten, Nyomt. Trattner Mátyás betűivel, 1793. 8° VI oldal «elől-járó beszéd» és «a levelek mivoltának részeire vezető lajs'rom. A mint rendszerént következnek» — és 452 lap.

E könyv Danielik szerint (i. h. 198. lap) «a maga idejében nagy hiányt pótolta». (E megjegyzést pontosan lefordítja Wurzbach, i. h. 457. lap).

Az előszó szerint Mészáros eltökélte magában, «hogy efféle alkalmas és példás leveleknek kiadásával, mind azért, hogy az hasznosnak is, mind pedig hogy méltó dolognak is láttatnék, hazafiui buzgóságát nyilvánítaná és azzal kellemetes szolgálatot tenne. Ily szándékkal azért (folytatja) elkezdtem, elvégeztem és kibocsátottam e munkámat és mennyire cselekedhettem, azt naponkint minden rendek között előkerülhető alkalmatosságoknak és környülállásoknak minéműségekhez alkalmaztattam Éljj azért vele hasznodra kedves olvasó! (így végzi) tarts meg pedig engemet kedvedben, ki néked idővel és kedvezendő szerencsével még más kész munkámmal ¹⁵ is kedveskedni igyekezni kívánok».

¹⁵ L. fent az 5. lapot, hol Mészáros irodalmi munkásságáról van szó.

Vannak a könyvben «hivatalbéli tudósító, mentegető, hirtadó, szerencsészó, üdvezlő, különféle kéreményü, ajánló, könyörgő, megköszönő, vigasztaló, emlékeztető, bizodalmas, tisztességes szerelemről szóló levelek» és végre: «külömbkülömbféle alku és más mivoltu leveleknek formái». A művelődéstörténelem barátja sok érdekes, a kor különböző viszonyait igen tanulságos módon megvilágító adatot találhat e könyvben, mely különben a magyar nyelv és stílus történetének szempontjából is figyelemre méltó.

Nagy és maradandó hatást azonban Mészáros összes munkái közül csak *Kártigám* gyakorolt a korra. Többi művei csak bibliographiai értékűek, *Kártigám* helyet követelhet az irodalomtörténet lapjain és az utókor emlékezetében.

A kiadás, melyben az olvasó itt Mészáros e regényét veszi, híven adja vissza a harmadik kiadásnak, melyet a szerző maga rendezett még sajtó alá, szövegét. Csak a könyv teljesen elavúlt és semmiféle szempontból sem fontos helyesírását változtattam meg, nehogy az olvasót, a stílus némely ódonságán kívül, még az egészen értéktelen külső alak is bántsa. De modernizálásom kizárólag csak a helyesírásra (tehát a betűkre) terjedt ki, nem egyszersmind az elavultabb alakokra is, melyek a nyelv történeti fejlődése szempontjából érdekesek és lényegesek. E tekintetben kiadásom pontosan adja vissza az eredetit.

A könyv végére csatolt *jegyzetek* egyrészt Mészárosnak viszonyát az eredetihez tüntetik föl, a mennyiben pontosan megjelöltem minden helyet, a hol a magyar szerző lényegesebben vagy feltűnőbben tér el a német eredetitől; — másrészt pedig a német költeményeket közlöm teljes szövegekben, hogy az olvasó Mészárosnak sok tekintetben önálló és értékes verseit az eredetiekkel összehasonlíthassa és teljes értékök szerint méltányolhassa. A német regény oly ritka, — hazánkban tudtommal egyetlen példánya sem található, — hogy a költemények közlését indokoltnak és kívánatosnak kellett tekintenem.

És így csinos és könnyen hozzáférhető alakban nyújtom át a múlt század e kedvencz művét a mai nemzedéknek, mely — épen a regény terén — sokkal értékesebb és remekebb olvasmányokkal rendelkezik, de azért mégis nem érdek nélkül fogja végig olvasni ez elbeszélést, mely egy rég letűnt korszak szellemi és érzési világát tárja föl előttünk.

Budapest, 1879. június 1.

Heinrich Gusztáv.